

SOFIA DOBRA

Cartea mea de gramatică



ediție revizuită,
conform DOOM³

art
educațional

Cuprins

UNITATEA 1 • Vocabularul

| | |
|-------------------------------------------|----|
| Categoriile semnatice (1) | 6 |
| Categoriile semnatice (2) | 12 |
| Derivarea. | 20 |
| Compunerea. | 26 |
| Conversiunea. Familia de cuvinte. | 29 |
| Împrumuturile | 33 |
| Registrele limbii. | 38 |
| RECAPITULARE | 42 |
| EVALUARE (TESTE) | 44 |

UNITATEA 2 • Fonetica

| | |
|--------------------------------------------------------------------|----|
| Sunetele și literele (actualizare) | 46 |
| Scrierea și pronunțarea cuvintelor de origine străină | 50 |
| RECAPITULARE | 52 |
| EVALUARE (TESTE) | 54 |

UNITATEA 3 • Tipuri de construcții morfosintactice

| | |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| Construcțiile active. Construcțiile pasive cu verbul <i>a fi</i> | 56 |
| Construcțiile cu pronume reflexive. | 61 |
| Construcțiile impersonale | 65 |
| Predicatul (actualizare) | 70 |
| Subiectul (actualizare) | 76 |
| Construcțiile incidente | 81 |
| Organizarea coerentă a textului: succesiunea ideilor, folosirea corectă a timpurilor verbale și a anaforelor | 84 |
| RECAPITULARE | 88 |
| EVALUARE (TESTE) | 90 |

UNITATEA 4 • Fraza

| | |
|--------------------------------------|-----|
| Fraza. Coordonarea. | 92 |
| Fraza. Subordonarea. Elipsa. | 97 |
| RECAPITULARE | 102 |
| EVALUARE (TESTE) | 104 |

UNITATEA 5 • Atributul și propoziția atributivă. Apozitia

| | |
|---------------------------------|-----|
| Atributul | 106 |
| Propoziția atributivă | 112 |
| Apozitia | 118 |
| RECAPITULARE | 122 |
| EVALUARE (TESTE) | 124 |

UNITATEA 6 • Complementele și propozițiile complete

| | |
|------------------------------------------------|-----|
| Complementul direct. | 126 |
| Propoziția completivă directă | 131 |
| Complementul indirect. | 136 |
| Propoziția completivă indirectă. | 139 |
| Complementul prepozițional | 143 |
| Propoziția completivă prepozițională | 147 |
| RECAPITULARE | 152 |
| EVALUARE (TESTE) | 154 |

UNITATEA 7 • Circumstanțialele și propozițiile circumstanțiale

| | |
|-----------------------------------------------|-----|
| Circumstanțialul de loc. | 156 |
| Propoziția circumstanțială de loc. | 161 |
| Circumstanțialul de timp. | 165 |
| Propoziția circumstanțială de timp. | 169 |
| Circumstanțialul de mod. | 173 |
| Propoziția circumstanțială de mod | 177 |
| Circumstanțialul de cauză | 181 |
| Propoziția circumstanțială de cauză | 185 |
| Circumstanțialul de scop | 190 |
| Propoziția circumstanțială de scop. | 194 |
| Construcțiile concesive | 198 |
| Construcțiile condiționale | 203 |
| RECAPITULARE | 208 |
| EVALUARE (TESTE) | 210 |

| | |
|-------------------------------|-----|
| Recapitulare finală | 211 |
|-------------------------------|-----|

Unitatea 1

Vocabularul

Pentru a înțelege un text sau pentru a-l scrie, trebuie să fie alese cuvintele potrivite, acestea să fie bine asociate, să fie diferențiate, să se opună uneori. Grupate după sensul și forma lor, cuvintele pot alcătui familii lexicale. Cum nicio limbă nu există izolat, limba română, în ciuda menținerii fondului său latin, împrumută permanent cuvinte din alte limbi, sub presiunea factorilor sociali, istorici, științifici sau tehnici, îmbogățindu-și astfel vocabularul.

- Categoriile semantice
- Derivarea
- Compunerea
- Conversiunea. Familia lexicală
- Împrumuturile
- Registrele limbii
 - Recapitulare
 - Evaluare (teste)



4. Utilizarea corectă, adecvată și eficientă a limbii în procesul comunicării orale și scrise

- 4.2. aplicarea achizițiilor lingvistice pentru înțelegerea și producerea unor texte diverse
- 4.3. analizarea elementelor de dinamică a limbii, prin utilizarea achizițiilor de sintaxă, morfologie, fonetică, lexic și semantică prin raportare la limbile moderne
- 4.4. valorificarea relației dintre normă, abatere și uz în adecvarea strategiilor individuale de comunicare

Unitatea 1 Categoriile semantice (1)



Observ și învață!

Sinonimele sunt cuvinte cu sens asemănător sau identic și cu formă diferită.

ex. 1

Sinonimele se stabilesc în context, fiind necesar:

- să fie aceeași parte de vorbire;
- să denumească același aspect din realitate;
- să se poată înlocui unele cu altele în enunț, fără a-i schimba sensul;
- să aparțină aceleiași variante a limbii, neputându-se face o echivalență între termenii din limbajul obișnuit și un regionalism, un cuvânt ieșit din uz sau un termen științific și tehnic.

ex. 2

Sinonimele se stabilesc pentru fiecare sens al unui cuvânt polisemantic.

ex. 3

Sinonimele pot fi ca părți de vorbire:

- verbe;
- substantive;
- adjective;
- pronume;
- numerale;
- adverbe;
- prepoziții;
- conjuncții;
- interjecții.

ex. 4, 5

Se poate stabili o relație de sinonimie între:

- două cuvinte (sinonimie lexicală); *lexic – vocabular*;
- o expresie și un cuvânt (sinonimie lexico-frazeologică); *a lua la rost – a certa*;
- două expresii (sinonimie frazeologică); *a da cu bâta-n baltă – a călca în străchini*.

ex. 6, 7

Sinonimele

1 Alege, din seria de mai jos, sinonimul potrivit al verbului a scrie, notându-l în caseta din dreptul enunțurilor.

a copia a înregistra a nota a redacta a trimite

- Jurnalistul *scrie* un articol despre poluare. _____
- Elevul *scrie* în caiet o strofă din poezia din manual. _____
- Dan îi *scrie* un e-mail prietenului său. _____
- Antrenorul *scrie* în carnetul lui timpii realizați de alergători. _____
- Doamna dirigintă o *scrie* pe Ana pe lista celor care merg în excursie. _____

2 Încercuiește sinonimele potrivite pentru enunțurile de mai jos ale cuvintelor scrise colorat, explicându-ți apoi alegerea făcută.

- M-am întâlnit cu **el**. _____ un băiat/dumnealui/Dan
- Îl doare **coșul pieptului**. _____ paner/horn/torace
- Drumul avea un **cot**. _____ cotitură/articulație/tub
- Agronomul a scris un tratat despre cultura de **zea mays**. _____ cucuruz/păpușoi/porumb

3 Notează sinonimul potrivit al cuvântului polisemantic drept din enunțurile de mai jos.

- Am tras o linie *dreaptă*. _____
- Zidul era *drept*. _____
- M-a surprins câmpia *dreaptă* din față. _____
- Mihai era un om *drept*. _____
- Bunicul avea spatele *drept*. _____
- Drumul *drept* spre Brașov trece prin Predeal. _____
- Panta este *dreaptă*. _____
- Am cumpărat o fustă *dreaptă*. _____
- Făt-Frumos l-a învins pe zmeu în luptă *dreaptă*. _____

4 Găsește câte un sinonim pentru cuvintele de mai jos, din limba standard.

- a cere _____
- ciudat _____
- dânsul _____
- însă _____
- întâiul _____
- mereu _____
- of _____

- peste _____
- succes _____

5 Scrie în casetele de la exercițiul 4 ce părți de vorbire sunt sinonimele obținute.

6 Notează un sinonim pentru expresiile date.

- a face din țăntar armăsar _____
- lovitură de colț _____
- cusut cu ață albă _____

7 Găsește câte o expresie sinonimă cu cele de mai jos.

- a nu-i fi boii acasă _____
- într-o ureche _____
- trecere în lumea celor drepti _____

8 Precizează sinonimul potrivit pentru cuvintele scrise colorat în enunțurile date.

- După ce Dan a stricat bicicleta, fratele lui i-a spus disperat: „**Deșteptule**, nu puteai să stai liniștit?“ _____
- Andrei are mintea **iute**. _____
- Mâncarea a fost condimentată cu ardei **iute**. _____
- Astăzi, am studiat la chimie despre **sodiu**. _____

Antonimele

9 Menționează un antonim pentru fiecare cuvânt dat.

- cald _____
- ceva _____
- dedesubtul _____
- iubire _____
- sus _____
- și _____
- a urca _____
- halal! _____

10 Scrie, în casetele de la exercițiul 9, ce părți de vorbire sunt antonimele găsite.

11 Formează antonime cu ajutorul prefixelor de la cuvintele date.

- corectitudine _____
- milos _____
- a face _____
- poetic _____
- a lipi _____
- a desăra _____

12 Încercuiește antonimul potrivit pentru cuvântul scris colorat în enunțul de mai jos.

- Vecinul meu este un om **risipitor**.

avar/parcimonios/zgârcit

Stabilirea unui sinonim depinde și de situația de comunicare, nu numai de contextul verbal.

După capacitatea de a fi substituite în context, sinonimele pot fi:

- **absolute**, când comută în orice context (*kaliu – potasiu*);
- **parțiale**, când comută doar în anumite contexte (*greu – dificil*).

ex. 8

Antonimele sunt cuvinte cu sensuri diametral opuse.

Ca părți de vorbire, antonimele pot fi:

- verbe;
- substantive;
- adjective;
- pronume;
- adverbe;
- prepoziții;
- conjuncții;
- interjecții.

ex. 9, 10

Există prefixe cu ajutorul cărora se pot forma antonime: *des-* (*dez-*, *de-*), *ne-*, *in-*, *a-*.

ex. 11

Antonimele se stabilesc în context, fiind necesar:

- să fie o pereche compusă din aceleași părți de vorbire, cu formă total diferită (*bun – rău*) sau cu formă deosebită doar prin prefix (*atent – neatent*);
- să aparțină aceleiași variante a limbii (adjectivul *veșnic* din limba standard are ca antonim adjectivele *trecător*, *pieritor* și nu pe cele din limbajul cult *efemer*, *temporar*);
- să aibă un element de sens comun față de care să se stabilească opoziția (*rece – cald* se referă la temperatură).

ex. 12



Antonimele se stabilesc pentru fiecare sens al unui cuvânt polisemantic.

ex. 13

Nu toate cuvintele au antonime (*pix*, *a clipi*, *rutier* etc.), incluzându-se în această categorie și cuvintele care prezintă opoziții naturale (*băiat – fată*, *curcă – curcan* etc.).

ex. 14

Se poate stabili o relație de antonimie între:

- două cuvinte (*mare – mic*);
- o expresie și un cuvânt (*a cânta în strună – a dezaproba*);
- două expresii (*a da cu piciorul – a lua în brațe*).

ex. 15, 16

13 Indică antonimul potrivit pentru cuvântul polisemantic *tare* din enunțurile date.

- Perna pe care dorm este *tare*. _____
- Un vânt *tare* a rupt crengile copacilor. _____
- Pânza era *tare*. _____
- Halterofilul s-a dovedit a fi *tare*. _____
- Convingerea lui era *tare*. _____
- Dan este *tare* la matematică. _____
- A adus un argument *tare*. _____
- Și-au spus vorbe *tari*. _____
- Sunetul *tare* al trompetei l-a deranjat. _____
- Aerul *tare* de munte îl încânta. _____
- Nu-i plac băuturile *tari*. _____
- Culorile rochiei erau *tari*. _____

14 Dă exemplu de trei cuvinte care nu au antonime.

15 Menționează un antonim pentru expresiile de mai jos.

- a-și da arama pe față _____
- la o aruncătură de băț _____
- slab de înger _____

16 Găsește o expresie antonimă pentru cele date.

- a-și lua inima-n dinți _____
- părere de rău _____
- a rămâne stană de piatră _____

Dificultăți

Alegerea cuvântului potrivit dintr-o serie sinonimică oferită de dicționar poate crea dificultăți, pentru că nu toate cuvintele permit actualizarea în orice context. De exemplu, *minge* are ca sinonim *balon*, dar numai pentru unele sporturi, fiindcă în tenis niciodată nu poate fi numită așa. În trecut, s-a mai folosit și sinonimul *bășică*, imposibil de folosit astăzi. Există și situația ca un cuvânt să se refere la aspecte diferite din realitate. De exemplu, *gras*, referitor la oameni sau animale, are sinonime ca *rotofei*, *durduliu*, *dolofan*, *plin*, *obez*, *supraponderal*, dar referitor la *păr* are sinonime ca *unsuros*, *uleios*. Adjectivul era folosit în trecut în tipografie și pentru *aldin*, literă scrisă mai îngroșat. Aceeași problemă apare și la antonime. De exemplu, *înalt* referitor la oameni are ca antonime *scund*, *mic*, *mărunt*, referitor la sunete, voce are antonime precum *grav*, *scăzut*, *jos*, iar referitor la alte contexte (știință, temperatură etc.) nu actualizează decât sensul *scăzut*.



Exersează

1 Unește cuvintele din prima coloană cu sinonimul potrivit din a doua coloană.

- | | | | | | | | |
|------------|---|---|------------|-----------|---|---|-------------|
| biruitor | • | • | celest | obosit | • | • | facil |
| ceremonios | • | • | concesiv | răutăcios | • | • | a oxida |
| ceresc | • | • | obez | a rugini | • | • | malițios |
| gras | • | • | protocolar | a stăruii | • | • | stupefiat |
| îngăduitor | • | • | terifiant | uimit | • | • | a persevera |
| îngrozitor | • | • | victorios | ușor | • | • | surmenat |

2 Identifică în lista de mai jos patru serii de sinonime.

- adolescentă • anturaj • blam • căci • a conversa • dacă • deoarece • a discuta • a emana
- fetișcană • fiindcă • fotomodel • întotdeauna • întrucât • întruna • lexic • mereu • puștancă
- puștoaică • regim • a spune • totdeauna • trapez • a vorbi.

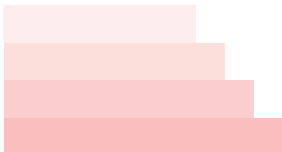
| seria I | seria a II-a | seria a III-a | seria a IV-a |
|---------|--------------|---------------|--------------|
| | | | |
| | | | |
| | | | |
| | | | |

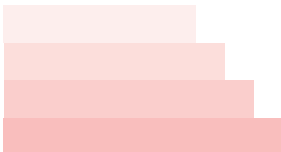
3 Taie intrusul din seriile de mai jos.

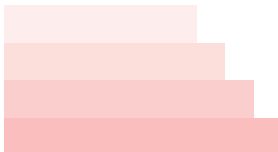
- a. beznă • înnorare • întunecime • întuneric • obscuritate
 b. a clinti • a deplasa • a mișca • a muta • a munci
 c. etern • nepieritor • permanent • vestitor • veșnic

4 Clasează sinonimele după gradul de intensitate, scriindu-le pe cele patru trepte – de la cel mai slab la cel mai puternic.

- a. abundență • belșug • îndestulare • opulență
 b. a deteriora • a ponosi • a uza • a zdrențui
 c. infect • jegos • mânjit • murdar

a. 

b. 

c. 

5 Scrie, în casete, care dintre sinonimele date exprimă aprecieri pozitive (P), depreciative (D) și neutre (N).

- abil • ingenios • viclean  • hohot • rânjete • râs

6 Indică sinonimele cuvântului polisemantic a lua din enunțurile de mai jos.

- a. **Am luat** un fresh de portocale. _____ b. Rezolvarea temei mi-**a luat** două ore.
 _____ c. **Am luat** o carte de la bibliotecă. _____ d. **Am luat** o viroză
 de la colegul meu de bancă. _____ e. Încălțăminte**a luat** apă. _____
 f. Domnitorul **a luat** cetatea. _____

7 Menționează un cuvânt sinonim pentru expresiile date.

- a se duce pe apa sâmbetei _____ • de ajuns _____ • dare de seamă
 _____ • cu nasul pe sus _____

8 Notează o expresie sinonimă cu cele de mai jos.

- a se lua cu mâinile de păr _____
 • a i se îneca toate corăbiile _____
 • a-și pune pofta-n cui _____
 • a bate câmpii _____

9 Precizează câte un sinonim pentru fiecare cuvânt scris colorat în fragmentul dat.

„Stradă **goală**, **dezolantă**, **nesfârșită**, șaptesprezece stații de tramvai, cele mai **multe** fără refugiu și fără sens, asemenea haltelor de cale ferată din plin câmp.“

Mircea Cărtărescu – *Solenoid*

10 Unește fiecare cuvânt din seria A cu antonimul corespunzător din seria B.

A aproape • benefic • devreme • egoist • junior • viciu

B altruist • departe • malefic • senior • târziu • virtute

11 Încercuiește antonimele cuvântului scris colorat la începutul seriilor date.

a. **necunoscut** • anonim • celebru • faimos • ilustru • neștiut • renumit • reputat • vestit

b. **a descoperi** • a ascunde • a camufla • a deghiza • a dezveli • a dosi • a masca • a piti
• a revela • a tăinui

c. **creștere** • augmentare • coborâre • descreștere • diminuare • ieftinire • majorare
• micșorare • reducere • scădere

12 Indică antonimul cuvântului polisemantic **tare** din enunțurile date.

a. Aluatul era **tare**. _____ b. În cameră, era un miros **tare**. _____

c. El s-a dovedit un caracter **tare**. _____ d. A bătut un vânt **tare**. _____

e. Culoarea rochiei era **tare**. _____

13 Menționează câte un antonim pentru cuvintele scrise colorat în articolul de mai jos.



DESPRE MODA DIN **PRIMA JUMĂTATE** A SECOLULUI AL XX-LEA

La **începutul** secolului XX, femeile s-au eliberat de prejudecăți, afirmându-și pe plan social **egalitatea** cu bărbatul. Moda a reflectat imediat această schimbare, astfel încât de la stilul **rigid** al corsetelor s-a trecut la o ținută comodă, în care fusta s-a **scurtat** și s-a impus taiorul.

Prin anii '30, au reapărut croielile **complicate**, broderiile, drapajele, beurierile. Încălțămintea cu toc **înalt** și forme pretențioase se asorta cu materialele luxoase și blănurile **scumpe**, care constituiau o investiție, ca și bijuteriile **veritabile** din aur masiv. Părul buclat prin tehnica onduțațiilor permanente era uneori acoperit de pălării **grățioase** cu flori și cu broșe.

14 Completează casetele de mai jos pe baza versurilor date.

„Ții minte ce fior străin
Trecu atunci, din constelații,
Prin bluza ta de crêpe-dé-Chine¹
Cu aplicații?”

Sclipind departe prin frunziș,
O stea smerită și albastră
Stă singuratică pieziș
Deasupra noastră.“

George Topîrceanu – *Balada unei stele mici*

¹ *crêpe-dé-Chine* (pronunțat *crepdôșin* și adaptat în limba română cu forma *crep* sau *crepdeșin*, s.n.) – țesătură subțire, încrețită, din fire de mătase suprarăsucite.

Cuvinte din câmpul lexical
al modei

| |
|--|
| |
| |
| |

Sinonime ale cuvintelor
din câmpul lexical
din prima casetă

| |
|--|
| |
| |
| |

Antonime ale cuvintelor
indicate

departe –
smerită –
deasupra –

Unitatea 1 Categoriile semantice (2)



Observ și învață!

Omonimele sunt cuvinte cu aceeași formă și cu sens complet diferit.

Omonimele sunt:

- **lexicale**, când sunt aceleași părți de vorbire; acestea se clasifică în
 - ▶ **omonime totale**, când cele două cuvinte au forme identice în vorbire (*bancă – bănci*);
 - ▶ **omonime parțiale**, când cele două cuvinte nu au toate formele identice în vorbire (*bandă – benzi – bande*);
- **lexico-gramaticale**, când sunt părți de vorbire diferite (*dar*, substantiv și conjuncție).

ex. 1, 2, 3

Există și o **omonimie gramaticală**, care este:

- **omonimie morfologică**, privitoare la formele identice ale aceluiași cuvânt în vorbire (*El ascultă. Ei ascultă.*);
- **omonimie sintactică**, privitoare la sensul diferit al unor enunțuri identice formal (*Micuța poartă sare.*).

ex. 4, 5

Omfonele sunt cuvinte care se pronunță la fel.

Omografele sunt cuvinte care se scriu la fel.

Omonimele sunt obligatoriu omofone.

ex. 6, 7

Omonimele



1 Indică sensurile omonimului lexical din versurile de mai jos.

„Zicea păianjenul urcat
În pod de mine, pe un fir
De-al lui – se vede minunat
Ultimul pod – de la Cujmir...”

Marin Sorescu – *Poduri*

2 Precizează formele de plural ale omonimelor lexicale scrise colorat, indicând apoi tipul lor.

- Am văzut un **lac** glaciari. _____
- Mama a luat un **lac** de unghii. _____
- Câinele și-a rupt un **colț**. _____
- Păianjenul este într-un **colț** al podului. _____
- Uite o imagine cu un **roman** înarmat. _____
- Am citit un **roman** bun. _____

Omonime totale

Omonime parțiale

3 Menționează felul omonimelor scrise colorat în enunțurile date.

- Au văzut un păianjen **mare**. _____
- Dan a fost la **mare**. _____

4 Explică diferențele de sens dintre cuvintele scrise colorat în enunțurile de mai jos. Ce observi în privința formei?

- Ea **cântă** o romanță. • Ei **cântă** un șlagăr.
- Îi dau **fetei** o carte. • Cartea **fetei** este interesantă.

5 Precizează cele două sensuri ale propozițiilor date, identice formal.

- Achit broasca.

- Discutăm alegerea șefului grupului.

- Curăț un cățel mic.

6 Subliniază omografele din enunțurile următoare. Sunt acestea omonime sau nu? Justifică-ți alegerea.

• Adina era veselă. • Ea a spălat întreaga veselă. • Vlad ia un prosop ca să șteargă farfuriile.

7 Încercuiește omofonele de la exercițiul precedent.

Cuvintele polisemantice

8 Menționează sensurile cuvântului polisemantic *pânză* din enunțurile de mai jos.

a. Am cumpărat doi metri de *pânză* înflorată.

b. Am curățat *pânza* de păianjen de la fereastră.

c. Îmi place această *pânză* a lui Nicolae Grigorescu.

d. M-au înfiorat imaginile derulate pe *pânza* sălii de cinematograf.

e. Prietenul meu știa să mânuiască *pânzele* bărcii.

9 Explică de ce cuvântul *pânză* este omonim în enunțul de mai jos.

Am tăiat creanga copacului cu o *pânză*.

Paronimele

10 Precizează sensul paronimelor scrise colorat în versurile de mai jos.

„coafeză

coafeză **modestă, modistă** precoce mergând în tramvaiul anunțiat¹ prin difuzoare și portavoce...”

Mircea Cărtărescu – *Sonet* (14)

modestă

modistă

¹ *anunțiat* – joc de cuvinte între *anunțat* și *annunziat*, cu referire la scriitorul italian Gabriele d’Annunzio (1863 – 1938); în timpul Primului Război Mondial acest scriitor a devenit foarte cunoscut printr-un zbor făcut deasupra Vienei pentru a răspândi manifeste (analogie cu răspândirea veștilor prin difuzoare și portavoce).

11 Ce efect crezi că are folosirea paronimelor în versurile de mai sus?

Cuvântul polisemantic are două sau mai multe sensuri legate între ele.

Sensurile unui cuvânt polisemantic sunt mai mult sau mai puțin apropiate, spre deosebire de sensurile omonimelor, care nu au nicio legătură între ele.

ex. 8, 9

Paronimele sunt cuvinte cu formă asemănătoare și sens diferit.

Paronimele se deosebesc formal:

- printr-un sunet (*eminent – iminent*);
- prin două sunete (*a corobora – a colabora*);
- prin ordinea sunetelor (*a revela – a releva*).

ex. 10, 11, 12

